

Οι Επτανήσιοι Ριζοσπάστες και το όραμα για μια άλλη Ελλάδα.

του Γιώργου Καραμπελιά. από το [Άρδην](#) τ. 68, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 2007.

Οι Επτανήσιοι δεν γνώρισαν ουσιαστικά την τουρκική σκλαβιά. Γνώρισαν όμως τη δυτική αποικιοκρατία. Επί αιώνες υπό τους Βενετσιάνους και εν συνεχεία τους Γάλλους και τους Βρετανούς, αγωνίστηκαν σθεναρά για να διατηρήσουν την ταυτότητά τους, ιδιαίτερα στο θρησκευτικό και το γλωσσικό επίπεδο. Ταυτόχρονα, μετέχοντας εν μέρει στον δυτικό πολιτισμό ή τουλάχιστον αναπτυσσόμενοι μέσα στο κλίμα του, θα αποτελέσουν το «παρατηρητήριο» του ελληνισμού προς τη Δύση.

Παράλληλα, εδώ θα καταφεύγουν οι διωκόμενοι από τους Τούρκους Έλληνες, αρχίζοντας από πολλές επιφανείς κωνσταντινουπολίτικες οικογένειες μετά την Άλωση, συνεχίζοντας με τους Κρητικούς μετά την κατάληψη της Κρήτης από τους Τούρκους το 1669, και φτάνοντας στους καταδιωγμένους Παργινούς μετά την παράδοση της Πάργας στον Αλή Πασά. Εδώ θα καταφύγει και ο Κολοκοτρώνης μετά το ξερίζωμα της κλεφτουριάς του Μοριά.

Τα Επτάνησα θα αποτελούν, έτσι, έναν χώρο συνάντησης των δυτικών και των ανατολικών ρευμάτων, και γι' αυτό εδώ θα διεξάγεται ένας λυσσαλέος αγώνας για τη διατήρηση της ιδιοπροσωπίας του ελληνισμού. Επιπλέον, λόγω του γεγονότος ότι το καθεστώς της γαιοκτησίας αντιπαρέθετε, λιγότερο ή περισσότερο βίαια, κολλήγους και γαιοκτήμονες, η εισαγωγή του δυτικού φεουδαρχικού συστήματος από τους Ενετούς θα οδηγήσει σε κοινωνικές αντιπαραθέσεις χωρίς προηγούμενο στην ελληνική ιστορία.

Ποπολάροι και καλικάντζαροι θα συγκρουστούν επανειλημμένα. Οπότε στα Επτάνησα ο εθνικός αγώνας κατά των ξένων κυριάρχων θα συνδυάζεται και θα διαπλέκεται με εκείνον κατά των συνεργατών τους γαιοκτημόνων, και συχνά ο τελευταίος θα προηγείται.

Έτσι γεννήθηκε το θαύμα του επτανησιακού και προπαντός του κεφαλλονίτικου ριζοσπαστισμού στον 19ο αιώνα. Και μιλάμε για «θαύμα» γιατί η πυκνότητα των κοινωνικών και πολιτικών αγώνων και το υψηλό πνευματικό επίπεδο καθιστούν τα Επτάνησα μια εξαιρετικά ιδιαίτερη περίπτωση. Η γενικότερη συμβολή της Επτανήσου στην πνευματική κίνηση της χώρας θα είναι ανεκτίμητη. Λόγιοι και διαφωτιστές όπως ο Κεφαλλονίτης Βικέντιος Δαμωδός (1), οι Κερκυραίοι Ευγένιος Βούλγαρης και Νικηφόρος Θεοτόκης, συγγραφείς όπως οι Ζαμπέλιοι, ο Τερτσέτης και ο Πολυλάς, ποιητές και λογοτέχνες όπως ο Μαρτελάος (1754-1818), ο Γουζέλης (1774-1848), ο Κάλβος, ο Σολωμός, ο Μάτσης (1794-1875) και ο Βαλαωρίτης, πολιτικοί όπως ο Καποδίστριας, θα βρεθούν στην πρώτη γραμμή της ελληνικής πνευματικής ζωής. Εδώ, στα Ιόνια Νησιά, θα διατηρηθεί και μια όαση δημοτικισμού, όταν στο ελλαδικό κράτος θα πνέει ο άνεμος της επιστροφής στην αττική διάλεκτο. Στα Ιόνια Νησιά θα εμφανιστεί ίσως για πρώτη –και τελευταία μέχρι σήμερα– φορά η φιγούρα του οργανικού διανοούμενου, που είναι δεμένος με τις λαϊκές τάξεις, τις εκφράζει και τις καθοδηγεί. Από τα τέλη του 18ου έως τα τέλη του 19ου αιώνα τα Επτάνησα θα πρωτοπορούν, όντας και το πρώτο (ημι)ανεξάρτητο ελληνικό κράτος (η Επτάνησος Πολιτεία, από το 1800 έως το 1807).

Το Ριζοσπαστικό Κόμμα, το οποίο κυριαρχούσε απόλυτα στην Κεφαλονιά, το μεγαλύτερο σε έκταση και πληθυσμό νησί, στη διάρκεια της Αγγλοκρατίας θα συνδεθεί με το κίνημα του Ματσίνι και τον ιταλικό ριζοσπαστισμό, ενστερνιζόμενο και τις πρώτες σοσιαλιστικές αντιλήψεις, αλλά ταυτόχρονα

θα θέτει ως βασικό στόχο του όχι απλώς την Ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα, αλλά και την απελευθέρωση ολόκληρου του ελληνικού Γένους. Ο Ηλίας Ζερβός Ιακωβάτος, ο κυριότερος ίσως ηγέτης των Κεφαλλήνων ριζοσπαστών, μαζί με τον Ιωσήφ Μομφερράτο και τον ιερέα Παΐσιο Μεταξά, στο πρώτο φύλλο της εφημερίδας του Φιλελεύθερος, που κυκλοφόρησε στις 19 Φεβρουαρίου 1849, τονίζει: «... Θέλομεν τω όντι να γίνωμεν και ουχί να λεγώμεθα απλώς Έλληνες. Θέλομεν να ενωθώμεν εις έν έθνος, αληθώς ελεύθερον και ανεξάρτητον, μεθ' όλης της ελληνικής φυλής»².

Και οι Επτανήσιοι, και κυρίως οι Κεφαλλήνες διανοούμενοι, όχι απλώς θα είναι οργανικά δεμένοι με τις λαϊκές τάξεις, αλλά και θα ψηφίζονται από αυτές τόσο στη διάρκεια της Αγγλοκρατίας, όσο και στο ελληνικό κοινοβούλιο. Στην περίοδο 1848-49 θα ενταθούν οι συνωμοτικές κινήσεις στην Κεφαλλονιά και θα πραγματοποιηθούν δύο ένοπλες εξεγέρσεις. Τον Ιούνιο το 1848 διαπιστώθηκαν από τις Αρχές επαναστατικές συνωμοτικές κινήσεις και βρέθηκε και το καταστατικό με τον όρκο της Εταιρείας. Γι' αυτές τις κινήσεις θα κατηγορηθούν ο ιερέας Παΐσιος Μεταξάς, ο ιερέας και δάσκαλος Κων. Μοράτος, ο ιεροκήρυκας Κοσμάς Φλαμιάτος (ο εμπνευστής του κινήματος του Παπουλάκου μερικά χρόνια μετά)³.

Λίγους μήνες μετά θα ξεσπάσει η πρώτη εξέγερση, η επονομαζόμενη «εξέγερση του Σταυρού» (14 Σεπτεμβρίου 1848), η οποία κράτησε πάνω από δέκα ημέρες. Κατά τη διάρκειά της σκοτώθηκαν τρεις Άγγλοι στρατιώτες και εκτελέστηκαν ή σκοτώθηκαν δεκάδες επαναστάτες. Πρωτοστατούσαν γνωστοί ριζοσπάστες όπως ο Ιωάννης Τυπάλδος Καπελέτος, ο ιερέας Παΐσιος Μεταξάς, ο Γεώργιος Μεταξάς Λυσέος και ο Νικόλαος Φωκάς-Ρεπούμπλικας. Όταν οι επαναστάτες εισέβαλαν στο Ληξούρι, της πορείας ηγούνταν τρεις ιερείς, οι Ματζουράτος, Κουτουφάς και Βουτσινάς, οι οποίοι κραύγαζαν το σύνθημα «Ζήτω η ελευθερία και η πατρίς»⁴. Στην εξέγερση της Σκάλας (περιοχή της νοτιο-ανατολικής Κεφαλλονιάς) (15-19 Αυγούστου 1949), που στρεφόταν κατά των Άγγλων, αλλά και κατά των αρχόντων, ορισμένοι από τους οποίους φονεύθηκαν από το πλήθος, και χαρακτηρίστηκε ως «Κομμούνα» της Κεφαλλονιάς, πρωτοστατούσαν οι Θεόδωρος Βλάχος, Αναστάσιος Λαμπρινάτος Μπομποτής και ο παπα-Γρηγόρης Ζαπάντης Νοδάρος, που αποκαλούνταν από τους αντιπάλους του παπα-ληστής και απαγχονίστηκε

από τους Άγγλους⁵, ενώ εξορίστηκαν οι Ηλίας Ζερβός Ιακωβάτος και Ιωσήφ Μομφερράτος.

Μαρίνος Αντύπας.

Αυτό το κλίμα, στο οποίο συναντώνται ριζοσπάστες και απόγονοι των Κολλυβάδων, όπως ο Κοσμάς Φλαμιάτος, είναι μοναδικό για τα ελληνικά δεδομένα και οδηγεί σε μια εξαιρετική σύνθεση. Ο δυναμισμός του εν λόγω κινήματος θα εκδηλωθεί στη συνέχεια με την ανάπτυξη των πρώτων σοσιαλιστικών και ταυτόχρονα εθνικοαπελευθερωτικών κινήσεων. Ο Παναγιώτης Πανάς (1832-1896), από τη νεώτερη γενιά των ριζοσπαστών, θα περάσει στον ρομαντικό σοσιαλισμό και θα επιχειρήσει να δώσει έναν εξισωτικό και κοινωνικό χαρακτήρα στη Μεγάλη Ιδέα μέσα από τη Δημοκρατική Ανατολική Ομοσπονδία, της οποίας υπήρξε συνιδρυτής μαζί με τον Ανδρέα Ρηγόπουλο, και την Εταιρεία Ρήγας, όπου συμμετείχε και ο επίσης κεφαλληνιακής καταγωγής ριζοσπάστης βουλευτής Ρόκκος Χοϊδάς (1830-1890), ο ιδρυτής της ελληνικής λαογραφίας Νικόλαος Πολίτης, ο Τιμολέων Φιλήμων, ο Γεώργιος Φιλάρετος, κ.λπ.⁶ Τέλος, ο Κεφαλλονίτης Μαρίνος Αντύπας (1872-1907) θα συνδυάσει τη σοσιαλιστική και την εθνικοαπελευθερωτική-ανατολική ιδεολογία και θα συμμετάσχει το 1896 στην Κρητική Επανάσταση μαζί με τον Σταύρο Καλλέργη, πριν δολοφονηθεί στη Θεσσαλία, και εντάσσεται στην ίδια παράδοση στη μετεξέλιξή της προς μια εγχώρια σοσιαλιστική κατεύθυνση.

Οι Επτανήσιοι ριζοσπάστες –και γενικότερα η επτανησιακή παράδοση– επιχειρούν να συνδέσουν τον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα με την κοινωνική απελευθέρωση και την ορθόδοξη οικουμενική παράδοση, την Ανατολή και τη Δύση, σε μια σύνθεση πρωτότυπη και μοναδική. Η επτανησιακή παράδοση ξανασυναντά κατά κάποιον τρόπο εκείνη του Ρήγα, του Καταρτζή και του Χριστόπουλου, στις ηγεμονίες και τη Βιέννη, αλλά σε μια βάση πιο στέρεη και μακροπρόθεσμη, διότι ήταν συνδεδεμένη με ελληνικό έδαφος και πληθυσμό. Ιδιαίτερα στην περίοδο που ακολουθεί τη Συνταγματική Επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου 1843 μέχρι την Ένωση των Επτανήσων με την Ελλάδα, το επίκεντρο των ιδεολογικο-πολιτικών ζυμώσεων του ελληνισμού θα μετατεθεί στα Επτάνησα. Η επαφή με το ιταλικό κίνημα, τον Ματσίνι και τον Γαριβάλδη, θα συμβάλει στη μεταβολή των Ιονίων στο ιδεολογικό Πεδεμόντιο της Ελλάδας.

Κωνσταντίνος Λομβάρδος.

Όταν θα συγκροτηθούν, το 1860-61, τα «Κομιτάτα της Ενέργειας», που στόχευαν στην ανατροπή του Όθωνα, την Ένωση των Ιονίων με την Ελλάδα, και την εξέγερση όλων των υπόδουλων Βαλκανίων, το επίκεντρό τους δεν θα είναι η Αθήνα αλλά τα Ιόνια Νησιά. Στην Κέρκυρα θα συμμετάσχουν πολλοί βουλευτές και ο αρχιεπίσκοπος, στη Ζάκυνθο, εκτός από τον Κωνσταντίνο Λομβάρδο, αδιαμφισβήτητο ηγέτη των Ζακυνθινών ριζοσπαστών, θα συμμετέχουν ιερείς, βουλευτές κ.ά., στη Λευκάδα ο Αριστοτέλης Βαλαωρίτης κ.ά., στην Κεφαλλονιά ο Γεράσιμος Λιβαδάς, στην Αθήνα ο Μάρκος Ρενιέρης και ο Κωνσταντίνος Ασώπιος, στην Πάτρα ο Ανδρέας Ρηγόπουλος⁷.

Ωστόσο, μετά την ενοποίηση με το ελλαδικό κράτος το 1864, η επτανησιακή οδός δεν θα κατορθώσει, μακροπρόθεσμα, να κυριαρχήσει. Ο ριζοσπάστης δημοσιογράφος και εκδότης του Ραμπαγά, Κλεάνθης Τριαντάφυλλος (1850-1889), θα οδηγηθεί στην αυτοκτονία, και τον ίδιο δρόμο θα ακολουθήσει, το ίδιο έτος, ο Ανδρέας Ρηγόπουλος. Ο Ρόκκος Χοϊδάς θα πεθάνει στις φυλακές της Χαλκίδας αρνούμενος να ζητήσει χάρη, ενώ τον αυτοχειριασμό θα επιλέξει το 1896 και ο Παναγιώτης Πανάς.

Γένος και Ορθόδοξη Εκκλησία.

Το γεγονός ότι στα Επτάνησα επί επτά αιώνες περίπου οι Έλληνες αγωνίζονται εναντίον των Δυτικών κατακτητών, που θέλουν να τους επιβάλλουν τον καθολικισμό, συνέδεσε το εθνικοαπελευθερωτικό κίνημα και τον κοινωνικό ριζοσπαστισμό με την Ορθοδοξία.

Γεώργιος Τυπάλδος Ιακωβάτος.

Ο Γεώργιος Τυπάλδος Ιακωβάτος και ο Πατρινός ομοϊδεάτης του και σοσιαλιστής Ανδρέας Ρηγόπουλος (1821-1889), θα επιχειρήσουν να συνδέσουν τον κοινωνικό ριζοσπαστισμό με την αντίληψη του Γένους και την εναντίωση στην κήρυξη του αυτοκεφάλου της Ελληνικής Εκκλησίας, που καταδίκασε τον ελληνισμό να μένει «φυλακισμένος» στα στενά όρια του ελλαδικού κράτους. Ο Γεώργιος Ιακωβάτος, διδάκτορας του Πανεπιστημίου των Παρισίων, ο «Γεωργαντάρας» (όπως ήταν ευρύτερα γνωστός), όταν έγινε η Ένωση των Ιονίων με την Ελλάδα και επιχειρήθηκε η άμεση υπαγωγή της

Ιόνιας Εκκλησίας στην ελλαδική και η απόσχισή της από την Κωνσταντινούπολη, τέθηκε επικεφαλής των Κεφαλλήνων και των λοιπών Επτανησίων, οι οποίοι επί τρία χρόνια, με λαϊκές κινητοποιήσεις, αρνούσαν να αποδεχτούν την εγκατάσταση των εκκλησιαστικών Αρχών του αυτοκεφάλου και διεκδικούσαν την εκλογή των επισκόπων από τον ίδιο τον κλήρο. Ο Ιακωβάτος θα κάνει μια απελπισμένη προσπάθεια να ξαναθέσει το ζήτημα του αυτοκεφάλου για το σύνολο του ελλαδικού κράτους και να προλάβει την πανσλαβιστική μετεξέλιξη της ρωσικής πολιτικής, η οποία έμελλε να διασπάσει τα Βαλκάνια. Οι αγορεύσεις του στη Βουλή θα αφήσουν εποχή. Έλεγε το 1864:

«Μόνον στοιχείον του εθνισμού είναι η θρησκεία, αφαιρουμένου του οποίου δεν υπάρχει πλέον έθνος, δεν υπάρχει πλέον γένος, δεν υπάρχει πλέον δεσμός, δεν υπάρχει πλέον ουδέν διά την Ελλάδα. και εάν, ό μη γένοιτο, χριστιανοί, ήθελεν αφαιρεθή ο χαρακτήρ της θρησκείας από την εθνότητα των Ελλήνων, άλλο δεν βλέπω ειμή Φράγκους, ειμή Αλβανούς, ειμή Βλάχους, ειμή Αθιγγάνους και Γύφτους, όχι ποτέ Έλληνας. Τοιαύτης ουσίας, τοιούτου αποτελέσματος είναι ο χαρακτήρ, τον οποίον η θρησκεία εχάραξεν εις το μέτωπον του ελληνικού γένους! Εν τίνι λόγω εγένετο η επανάστασις το '21; Εν τίνι λόγω εχύθησαν ποταμοί αιμάτων; Εν τίνι λόγω κατεστράφη η Ελλάς; Εν τίνι λόγω επανεστάτησαν και τα μέρη εκείνα, τα οποία ουδέν κοινόν εθνολογικόν έχουν μετά της Ελλάδος; (...)

Όχι βεβαίως διά καταγωγήν, όχι δι' άλλον λόγον, αλλά μόνον διά την διατήρησιν της συνειδήσεως, αλλά μόνον και μόνον διά την θρησκείαν, διά την Εκκλησίαν (...) και τοιαύτης ούσης της θρησκείας, τολμώντες ημείς να φέρωμεν την παραμικράν μεταβολήν, ώστε από μεταβολής εις μεταβολήν να ευρεθώμεν μεμονωμένοι από όλον το κυρίως ελληνικόν έθνος και από όλους τους Όρθοδόξους Χριστιανούς(...) Δεν είμεθα το τέταρτον. Ίνα μη ειπώ το δέκατον του ελληνικού γένους, και, εάν θέλετε από μεταβολής εις μεταβολήν να απομονώσητε την Ελλάδα, παραιτείτε και μέλλον, παραιτείτε και έθνος, παραιτείτε και γένος, και άλλο δεν θα μείνωμεν ειμή ολίγοι, ενασχολούμενοι περί την κοιλίαν και τα υπό την κοιλίαν».8

Ο «ελευθερόφρων Ιακωβάτος, ο ταφείς άνευ ιερέων, άνευ ψαλμωδιών, άνευ εξαπτερύγων», όπως έλεγε ο Βλάσης Γαβριηλίδης9, ο οπαδός των Φώτων και των επιστημών, ο υπερασπιστής των ζωμάχων, ο αντίπαλος του

ρωσικού αυταρχισμού και επεκτατισμού, είχε διακριβώσει την ιδιαιτερότητα της ελληνικής εθνικής συνείδησης ως συνειδήσεως ενός Γένους, ενός έθνους –και ουχί κράτους– και με προφητικό τρόπο στην ίδια ομιλία του θα προείπει τη δραματική συρρίκνωση του ελληνισμού κλεισμένου μέσα στα όρια ενός δυτικόστροφου έθνους-κράτους.

Ο Γεώργιος Ιακωβάτος (1814-1883) ήταν ο νεώτερος από τους υιούς της οικογένειας των Τυπάλδων-Ιακωβάτων. Ο μεγαλύτερος αδελφός του Κωνσταντίνος Ιακωβάτος (1795-1868), αφού δίδαξε στο Φλαγγινιανό Γυμνάσιο της Βενετίας, χρημάτισε πρύτανης της Ιονίου Ακαδημίας, πριν παυθεί και εξοριστεί από τους Άγγλους το 1840 ως ύποπτος για τη συμμετοχή του στη Φιλορθόδοξη Εταιρεία. Η ανακήρυξή του σε μητροπολίτη Κεφαλληνίας θα ακυρωθεί από την αγγλική εξουσία το 1842, ενώ στη συνέχεια θα διατελέσει για είκοσι χρόνια (ο πρώτος) σχολάρχης της Θεολογικής Σχολής της Χάλκης¹⁰. Ο Νικόλαος (1798-1883), πολλές φορές βουλευτής, χρημάτισε πρώτος δήμαρχος Ληξουρίου μετά την Ένωση με την Ελλάδα και παραιτήθηκε διαμαρτυρόμενος για την Ένωση της Εκκλησίας της Επτανήσου με την Ελλαδική το 1867. Τέλος, ο Χαράλαμπος (1810-1888) χρημάτισε και αυτός κατ' επανάληψη βουλευτής στην Ιόνιο Πολιτεία και τη Βουλή της Ελλάδας.¹¹

Κάνουμε αυτή την αναφορά στους αδελφούς Ιακωβάτους, ριζοσπάστες και ευπατρίδες της Κεφαλλονιάς, γιατί σκιαγραφούν ένα κλίμα μιας ολόκληρης εποχής καθώς και την ιδιαιτερότητα της επτανησιακής παράδοσης. Οι Τυπάλδοι-Ιακωβάτοι δεν είναι οι αγράμματοι αγωνιστές, οι δυτικόφοβοι ανατολίτες ή οι «αντιδιαφωτιστές» αντιδραστικοί. Είναι γόνιμοι επιφανούς οικογένειας, ενετικής καταγωγής, έχουν σπουδάσει όλοι στην Ευρώπη, στην Ιταλία και τη Γαλλία, και τουλάχιστον οι τρεις νεώτεροι υπήρξαν πολιτικοί του ριζοσπαστικού κόμματος. Δεδομένου ότι είχαν αναπτυχθεί πνευματικά και ιδεολογικά στην Ιόνιο Πολιτεία και μέσα από τους εθνικούς και κοινωνικούς αγώνες των ριζοσπαστών, κατανοούσαν τη βαθύτατη σημασία της ενιαίας εκκλησιαστικής έκφρασης για το σύνολο του ελληνισμού, που αποτελούσε η υπαγωγή του στο ενιαίο Πατριαρχείο, ενώ αντιστρόφως, έχοντας αγωνιστεί επί δεκαετίες εναντίον της αγγλικής κατοχής, κατανοούσαν βαθύτατα τα αγγλικά κίνητρα.

Ο Βλάσης Γαβριηλίδης, ο ριζοσπάστης εκδότης του *Μη χάνεσαι* και της *Ακρόπολης*, θα τοποθετήσει και θα ερμηνεύσει τη δράση του στη νεκρολογία που του αφιέρωσε:

«Ποία ήτο η ιερά μανία του Γεωργαντάρα; Πόλεμος κατά του αυτοκέφαλου της Εκκλησίας. Ήθελε λοιπόν εν τω ζητήματι τούτω ουχί την αφομοίωσιν της Επτανήσου προς την Ελλάδα, αλλά την αφομοίωσιν της Ελλάδος προς την Επτάνησον, ήτις υπέκειτο εις το Οικουμενικόν Πατριαρχείον. Ποία ήτο η κεντρική ιδέα η εμπνέουσα τον Ιακωβάτον εν τω ιερώ αγώνι, όν μετά σφοδρότητος, μετά πάθους, μετά φιλοσοφίας της ιστορίας, ανέλαβεν εν τη εθνοσυνελεύσει; Τίς ήν η αιτία του πολέμου; Πρέπει να τον υποθέσωμεν απλούν φανατικόν ρασοφόρον τον ελευθερόφρονα Ιακωβάτον, τον ταφέντα άνευ ιερέων, άνευ ψαλμωδιών, άνευ εξαπτερύγων, μηδέν έτερον κατά νουν έχοντα εν τώδε τω αγώνι ή την τήρησιν των ιεραρχικών τύπων; Ο ρήτωρ ενεφορείτο υπό της μεγάλης ιδέας της Ελληνικής Ανατολής και δεν εύρισκεν άλλον μοχλόν τόσο ισχυρόν ίνα κινήση τοσούτω κολοσσαίον πολιτικόν σχήμα, ειμή τον μοχλόν της θρησκείας. Άλλην υπεροχήν των Ελλήνων επί της Ανατολής δεν εύρισκε παρά την θρησκευτικήν. Η ελληνική επανάστασις ήτο επανάστασις θρησκευτική· αυτή εδημιούργησε την Ελλάδα – και ο Ιακωβάτος προς αύξησιν της Ελλάδος άλλην ωνειροπόλει επανάστασιν, και αυτήν όμως χριστιανικήν. Τοιαύτην δε σημασίαν επαναστατικήν θα είχεν η κατάργησις του αυτοκεφάλου της Εκκλησίας. Είχε τότε αρχίσει ο πανσλαβισμός εργαζόμενος, και ο οξυδερκέστερος όλων των Ελλήνων πολιτευομένων, ο Ιακωβάτος, συνορών τον πόλεμον όν θα ανελάμβανεν η Ρωσία κατά της αποστολής της Ελλάδος διά της εθνολογικής κινήσεως, εζήτει να υπονομεύση την πανσλαβιστικήν αυτήν ενέργειαν διά της διά μέσου της Ελλάδος ενισχύσεως του Οικουμενικού Πατριαρχείου».12

Ο ομοϊδεάτης του **Ανδρέας Ρηγόπουλος**, από τους πρώτους οπαδούς του κοινωτισμού στην Ελλάδα, ο οποίος εξελέγετο επί πολλά χρόνια ως ανεξάρτητος βουλευτής, θα ταχθεί και αυτός εναντίον του αυτοκεφάλου, για τους ίδιους λόγους με τον Ιακωβάτο, ως ένας από τους κυριότερους υποστηρικτές της Ανατολικής Ομοσπονδίας. Ο Ρηγόπουλος, που είχε γνωρίσει τον Μαρξ και τον Ματσίνι, συμμετείχε σε διεθνείς σοσιαλιστικές και ριζοσπαστικές οργανώσεις, και ταυτοχρόνως στο Κομιτάτο της Ενέργειας (1861-1862), στον Ρήγα (1877-1880) και τον Εθνικό Δεσμό (1880-1882).13

Ωστόσο, αν οι σχέσεις του Ανδρέα Ρηγόπουλου με τον ιταλικό ριζοσπαστισμό και τα επαναστατικά κομιτάτα θα γίνουν εν μέρει γνωστές (ιδιαίτερα μετά την έκδοση και μιας μυθιστορηματικής βιογραφίας του¹⁴), μάλλον θα μένει άγνωστη ή θα αποσιωπάται (;) η άποψή του για τα εκκλησιαστικά ζητήματα και η αντίθεσή του προς το αυτοκέφαλο. Ο Ρηγόπουλος θα εκφωνήσει τον επικήδειο στον τάφο του Κωνσταντίνου Οικονόμου το 1857 και θα θεμελιώσει τη δημοκρατική-επαναστατική εκδοχή της Μεγάλης Ιδέας με ήρωες τον Κολοκοτρώνη, τον Σολωμό και τον Οικονόμο.

«Τριλογία ιερά και αθάνατος του Προλόγου του Πανελληνίου εκείνου δράματος, το οποίον θέλει αποτελειωθεί υπό τους θόλους της Αγίας Σοφίας, ο Κολοκοτρώνης, ο Οικονόμος και ο Σολωμός είναι οι τρεις τελευταίοι αντιπρόσωποι της προδρομικής εποχής της Ελληνικής Παλιγγενεσίας... Και ο μεν Κωνσταντίνος Οικονόμος, Άγγελος Ταξιάρχης της Ορθοδόξου Πίστεως και φωτεινός ρήτωρ της Εκκλησίας μας, κλείει την πρόδρομον θρησκευτικήν Ελλάδα, την αρχομένην υπό Μάρκου του Εφεσίου. Ο δε Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, Άγγελος Ταξιάρχης του κατά βαρβάρων Αγώνος μας, κλείει την πρόδρομον πολεμικήν Ελλάδα, την αρχομένην από Γεωργίου του Καστριώτου. ο δε Διονύσιος Σολωμός, Άγγελος Ταξιάρχης της Εθνικής Ποιήσεώς μας, κλείει την πρόδρομον καλλιτεχνικήν Ελλάδα».¹⁵

Βεβαίως, αυτές τις απόψεις του Ιακωβάτου και του Ρηγόπουλου ελάχιστοι γνωρίζουν πλέον, διότι αγνοούνται τόσο από την εκκλησιαστική φιλολογία, όσο και έχουν παρασιωπηθεί από την «προοδευτική-διαφωτιστική» διανόηση.¹⁶

Στον ίδιο ή σε ανάλογο βαθμό έχουν αποσιωπηθεί οι σχετικές απόψεις του Κολοκοτρώνη ή του Νικηταρά. Όλοι γνωρίζουμε ότι φυλακίστηκαν, ελάχιστοι όμως το γιατί! Την ίδια παράδοξη μοίρα έχουν γνωρίσει και οι απόψεις του Μακρυγιάννη, ο οποίος ήταν έντονα αντιδυτικός. Ενώ τα Απόμνημονεύματα και πλέον τα Οράματα και Θάματα έχουν αναγνωριστεί ως κλασικά κείμενα της νεοελληνικής φιλολογίας, η βαθιά ορθόδοξη ιδεολογία του Μακρυγιάννη παρασιωπάται ή προσγράφεται σε κάποια ιδιαιτερότητα. Ο Μακρυγιάννης θα γίνει εθνικός συγγραφέας παρά τις απόψεις του. Και στη συνέχεια το ίδιο θα γίνει και με τον «τελευταίο των Κολλυβάδων», τον Παπαδιαμάντη. Και όμως, θα αρκούσε να αναρωτηθεί κανείς: Γιατί οι ηγέτες της Επανάστασης του '21 ανήκαν στην πλειοψηφία τους στο «Ανατολικό

Κόμμα»; Γιατί ο Μακρυγιάννης έγραψε σε μια τέτοια υπέροχη γλώσσα και με ένα τέτοιο ήθος την ώρα που επικρατούσε η πιο απωθητική καθαρολογία και η πολιτική κυριαρχούνταν από τις πρεσβείες των μεγάλων δυνάμεων; Αυτό παραμένει τυχαίο και ασύμπτωτο προς την ιδεολογία του; Ή ακριβώς το γεγονός ότι στην Ελλάδα η συντριπτική πλειοψηφία των λαϊκών στρωμάτων και των αγωνιστών συνδεόταν με την ανατολική ορθόδοξη παράδοση έκανε σχεδόν υποχρεωτική τη σύνδεση της λαϊκής γλώσσας και ήθους με αυτή την παράδοση;

Το ερώτημα που, βέβαια, συνεχίζει να τίθεται είναι γιατί και πώς αυτή η ιδιαίτερη πραγματικότητα του ελληνικού φωτισμού δεν μπόρεσε να αποτυπωθεί σε μια εδραία και ηγεμονική άποψη, αλλά θα συνεχίσει να συνάγεται ως η συνισταμένη δύο αντιθετικών και αντιφατικών πόλων. Πρόκειται για εκείνο το φαινόμενο που ο Κωστής Μοσκόφ θα χαρακτηρίσει «καημό της ρωμηοσύνης»¹⁷, η αδυναμία δηλαδή της «ολοκλήρωσης», που θα χαρακτηρίζει τη νεώτερη ελληνική οικονομία, κοινωνία και πολιτισμό, που αενάως θα επιχειρεί μια σύνθεση η οποία θα μένει ημιτελής και σισύφεια. Απέναντι στα τόσο υλικά όπλα του δυτικού διαφωτισμού, από την πυρίτιδα έως τα πυρηνικά όπλα, και από τον Καρτέσιο έως τον Χάντιγκτον, ο ελληνισμός δεν θα κατορθώσει να αντιπαραθέσει μια άλλη υλική και πνευματική πραγματικότητα, ικανή να αντιπαρατεθεί μαζί του ή έστω να επιβιώσει ως ένα οιονεί ανταγωνιστικό μοντέλο και κατά συνέπεια να αρθρώσει και μια διακριτή εναλλακτική πρόταση. Καταφύγιό του θα αποτελεί η προσφυγή στην παράδοσή του, παράλληλα με την παρασιτική του ενσωμάτωση στο οικοδόμημα της Δύσεως. Το αποτέλεσμα θα είναι αυτή η πολικότητα μεταξύ διαφωτισμού και παράδοσης, η οποία θα μας εγκλωβίζει σε ένα αδιέξοδο δίπολο. Και μόνον εάν η κατάρρευση του δυτικού εργαλειακού ορθολογισμού, και του πολιτισμού που δημιούργησε, επισυμβεί πριν να έχει εξαντληθεί εντελώς το απόθεμα της ιδιοπροσωπίας μας, θα γίνει δυνατή επιτέλους η σύνθεση που αποζητούμε. Διαφορετικά, θα πορευτούμε προς τη μεταδιαφωτιστική περίοδο μαζί με άλλες ενότητες και πολιτισμούς, χωρίς να συμβάλουμε ουσιαστικά με τη δική μας πρόταση.

Η Μοσχόπολη, αυτή η πόλη-φάντασμα της Βορείου Ηπείρου, δεν αποτελεί μόνον ένα πρωτοφανές παράδειγμα εκούσιας μετανάστευσης του πληθυσμού μιας ολόκληρης πόλης 40.000 ατόμων, ίσως της μεγαλύτερης

ελληνικής πόλης της εποχής της, επειδή δεν μπορούσε να αντέξει τις συνθήκες ανασφάλειας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, αλλά συμβολίζει, κατά κάποιον τρόπο, με την ιστορική της διαδρομή, τη μοίρα του ίδιου του ελληνισμού από την Άλωση και μετά. Θα συμβολίζει αυτή την αναλαμπή, αυτή τη δυνατότητα που θα λάμψει στην Ανατολή μέχρι το 1922 και θα προδιαγράψει ίσως και την τύχη της. Μια πόλη που αναπτύχθηκε μετά την ολοκλήρωση της κατάληψης των Βαλκανίων από τους Οθωμανούς¹⁸.

Ωστόσο, η απόπειρα θα επιχειρείται αδιάκοπα, και όσο θα υπάρχει ακόμα έστω ένα ελάχιστο απόθεμα από αυτή την ιδιοπροσωπία θα υπάρχει και ελπίδα.

Ελπίδα για μια εναλλακτική πρόταση, που θα ξανασυναντήσει το εγχείρημα του Καταρτζή, του Ρήγα, των Επτανησίων ριζοσπαστών, για έναν ελληνικό «φωτισμό» που θα έχει απορρίψει το δυναμοκεντρικό μοντέλο του δυτικού διαφωτισμού, θα αντλεί από τις ρίζες της παράδοσης, αλλά και θα την υπερβαίνει, θα εντάσσεται στην παγκοσμιότητα αρνούμενος την παγκοσμιοποίηση.

Ωστόσο, οι εσωτερικές συνθήκες της Ελλάδας μέχρι το 1974 νομιμοποιούσαν εν μέρει τη διατήρηση αυτού του διπόλου. Έκτοτε τα πράγματα μεταβλήθηκαν άρδην. Το νέο μεταπολιτευτικό κράτος είναι ένα κράτος του διαφωτιστικού εκσυγχρονισμού, που επιθυμεί την πλήρη και απόλυτη ευθυγράμμιση-αναχώνευση της Ελλάδας με το αναδυόμενο megakράτος του παγκοσμιοποιημένου καπιταλισμού, στο οποίο οι ιδιαιτερότητες γίνονται δεκτές μόνον ως φολκλόρ. Σε αυτές τις συνθήκες, το «προοδευτικό στρατόπεδο», με τις ανάλογες ιδεολογικές προσαρμογές (άμβλυση των ταξικών αναφορών), περνάει σταδιακά στον ηγεμονικό πόλο της εξουσίας, αναπαράγοντας το παλιό δίπολο υπό μια νέα μορφή: εκσυγχρονισμός – οπισθοδρόμηση. Απέναντί τους, κάποιοι, ίσως λίγοι, εμπνεόμενοι τόσο από την παράδοσή μας όσο και από τα σύγχρονα ρεύματα της αυτονομίας, σε αυτή εδώ τη γέφυρα μεταξύ Ανατολής και Δύσης επιχειρούν σήμερα να ξαναδώσουν ζωή στο εγχείρημα των Επτανησίων ριζοσπαστών, συνδυάζοντας την κοινωνική απελευθέρωση, την εθνική ανεξαρτησία και αυτονομία, με την ανάδειξη των αξιών της παράδοσής μας, σε μια νέα πρωτότυπη σύνθεση. Σε αυτούς κατ'εξοχήν απευθύνεται το παρόν αφιέρωμα, που επιχειρεί να ξαναθυμίσει μια αποσιωπημένη απόπειρα, την απόπειρα του επτανησιακού Πεδεμοντίου για

μια άλλη Ελλάδα, που εξακολουθεί να αποτελεί ζητούμενο. Οι καλύτερες παραδόσεις του νεώτερου ελληνισμού συνδέονται, συνειδητά ή ανεπίγνωστα, με αυτή την παράδοση. Αξίζει να τη γνωρίσουμε.

Πηγή : <http://www.antibaro.gr/>